

مؤسسه مطالعات پژوهش های بازرگانی

پایش تحولات تجاری

آخرین وضعیت اقتصاد و تجارت جهان و ایران

شماره ۱۲ / مهر ماه ۱۴۰۱

آنچه خواهید خواند:

- مقدمه
- تحولات تجاری جهان
- اثرات بحران اوکراین بر تجارت جهانی
- چشم انداز تجارت جهانی
- تحولات تجاری ایران
- جمع بندی

چکیده

نشریه شماره ۱۲ پایش تحولات تجاری در خصوص آخرین وضعیت تجارت جهانی (با تاکید بر پنج ماه ابتدایی ۲۰۲۲) و تجارت ایران (با تاکید بر چهار ماه ابتدایی ۱۴۰۱):

• افزایش ارزش تجارت جهانی در سه ماهه اول ۲۰۲۲ به رغم روند رشد کاهشی آن

ارزش تجارت جهانی در سه ماهه اول سال ۲۰۲۲ به رکورد حدود ۷٫۷ تریلیون دلار رسید که نسبت به سه ماهه اول ۲۰۲۱ حدود ۱ تریلیون دلار و نسبت به سه ماهه چهارم ۲۰۲۱ حدود ۲۵۰ میلیون دلار افزایش داشته است. انتظار می‌رود روند رشد تجارت همچنان مثبت باقی بماند اما در طول سه ماهه دوم ۲۰۲۲ به کندی ادامه پیدا کرده باشد.

• واگرایی میان ارزش و حجم تجارت در سه ماهه اول ۲۰۲۲ به دلیل افزایش قیمت کالاها و تورم جهانی

در سه ماهه اول ۲۰۲۲ ارزش تجارت حدود ۳۰ درصد بیشتر از سطوح قبل از همه‌گیری سال ۲۰۱۹ بوده است. در مقابل، حجم تجارت به میزان بسیار کمتری (حدود ۶ درصد) افزایش یافت.

• روند رشد ماهانه تجارت جهانی و تولید صنعتی در آوریل و می ۲۰۲۲

در آوریل ۲۰۲۲، حجم تجارت جهانی، ۰٫۵ درصد رشد ماهانه را ثبت کرده است؛ شتاب تجارت جهانی در این ماه منفی ۰٫۳ درصد بوده است. تولید صنعتی جهان در آوریل، ۲٫۷ درصد کاهش ماهانه را ثبت کرده است؛ شتاب تولید صنعتی جهان نیز یک درصد بوده است. تجارت جهانی در ماه می ۲۰۲۲ نیز نسبت به آوریل ۲٫۵ درصد افزایش یافته است.

• عملکرد مطلوب کشورها در تجارت جنوب - جنوب خارج از شرق آسیا در فصل اول ۲۰۲۲

صادرات کالا از کشورهای در حال توسعه در سه ماهه اول ۲۰۲۲ حدود ۲۵ درصد بیشتر از سه ماهه اول ۲۰۲۱ بوده است. این رقم برای کشورهای توسعه یافته حدود ۱۴ درصد است. تجارت بین کشورهای در حال توسعه (جنوب-جنوب) در سه ماهه اول ۲۰۲۲ حدود ۲۳ درصد بیشتر از مدت مشابه سال قبل و حدود ۴۲ درصد بیشتر از سطوح قبل از همه‌گیری می‌باشد. تجارت جنوب و جنوب خارج از شرق آسیا در سال گذشته قوی‌تر شد و اکنون به سطوح مشابهی از تجارت اقتصادهای شرق آسیا دست یافته است.

• شتاب کمتر رشد تجارت در مناطق شرق آسیا و اقیانوس آرام

نرخ رشد تجارت در سه ماهه اول ۲۰۲۲ در تمام مناطق جغرافیایی قوی باقی ماند، اگرچه در مناطق شرق آسیا و اقیانوس آرام تا حدودی کمتر بود. رشد صادرات به طور کلی در مناطق صادرکننده کالا به دلیل افزایش قیمت کالاها قوی‌تر بوده است.

• افزایش قابل توجه در ارزش تجارت همه بخش‌های اقتصادی در فصل اول ۲۰۲۲

بیشتر بخش‌های اقتصادی در سه ماهه اول ۲۰۲۲ افزایش قابل توجهی را در ارزش تجارت خود نسبت به سال گذشته ثبت کرده‌اند. قیمت‌های بالای سوخت منجر به افزایش شدید ارزش تجارت در بخش انرژی شده است. رشد تجارت برای فلزات و مواد شیمیایی نیز بالاتر از حد متوسط بوده است. در مقابل، تجارت در بخش حمل و نقل همچنان با چالش مواجه است. تجارت تجهیزات ارتباطی نیز پایین‌تر از سطح سال‌های ۲۰۲۱ و ۲۰۱۹ باقی مانده است. در نهایت، کمبود جهانی نیمه‌رساناها و اختلالات لجستیکی همچنان بر تجارت وسایل نقلیه جاده‌ای و تجهیزات اندازه‌گیری اثر منفی داشته است.

• اعمال سه نوع محدودیت صادراتی در پی جنگ اوکراین

تا پایان جولای ۲۰۲۲، ۱۲۷ اقدام تجاری موقت فعال مربوط به جنگ در اوکراین اعمال شده است. از این مجموع ۴۷ درصد محدودیت یا ممنوعیت صادراتی و ۳۱ درصد محدودیت یا ممنوعیت وارداتی بوده است. محدودیت‌های صادراتی اعمال شده از فوریه ۲۰۲۲ به سه دسته اصلی تقسیم می‌شوند: (۱) محدودیت‌های صادراتی به روسیه، بلاروس و اوکراین؛ (۲) محدودیت‌های متقابل اتخاذ شده توسط روسیه برای صادرات به کشورهای تحریم‌کننده؛ و (۳) محدودیت در صادرات محصولات خاص که توسط کشورها برای محافظت از بازارهای داخلی خود در برابر افزایش قیمت‌ها یا کمبودهای ناشی از جنگ اتخاذ می‌شود.

چشم‌انداز تجارت جهانی

تاثیر بحران اوکراین بر تجارت؛ رشد اقتصادی کمتر از حد انتظار؛ قراردادهای تجاری و روندهای منطقه‌ای شدن؛ چالش‌ها مداوم برای زنجیره‌های تامین جهانی؛ افزایش نگرانی‌ها برای پایداری بدهی؛ گذار به سمت اقتصاد جهانی سبزتر.

• تجارت ایران: بازیابی تجارت کشور با سنگینی کفه ترازو به سمت واردات و کاهش کسری تراز تجاری

ارزش تجارت کالایی کشور به ۳۴٫۱ میلیارد دلار در چهار ماه اول سال ۱۴۰۱ رسیده است که نسبت به مدت مشابه سال قبل (۲۸٫۹ میلیارد دلار) رشدی معادل ۱۸٫۲ درصد تجربه شده است. بررسی ارزش تجارت خارجی کشور در چهارماهه نخست سال ۱۴۰۱ نشان می‌دهد در حدود ۱۶٫۹ میلیارد دلار مربوط به صادرات و ۱۷٫۲ میلیارد دلار نیز مربوط به واردات بوده است. این ارقام نشان از کسری تراز تجاری کالایی به میزان ۰٫۳ میلیارد دلار دارد که البته در مقایسه با سال‌های قبل (کسری معادل ۰٫۶ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۰ و ۲٫۳ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۹) کسری اندکی کاهش یافته است.

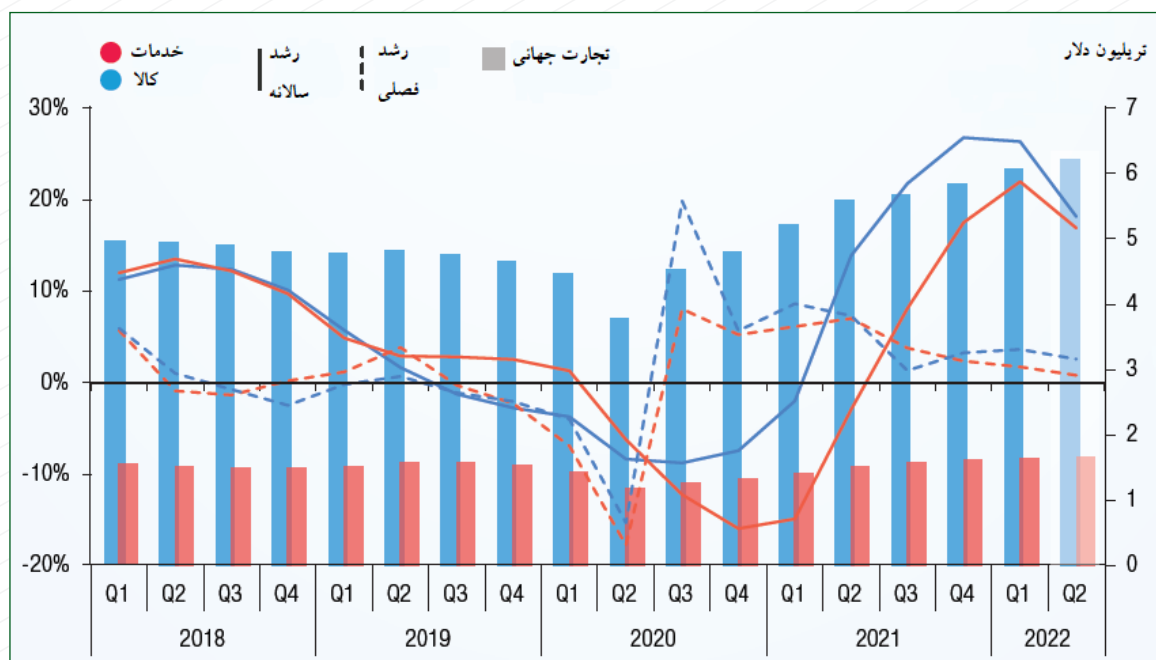
۱. مقدمه

این شماره از سلسله گزارش‌های پایش تحولات تجاری که به تحولات غالب در حوزه تجارت بین‌الملل می‌پردازد، تحولات عمده تجاری در سطح بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته است. طی این گزارش، داده‌های تجاری پنج ماه اول ۲۰۲۲ مورد بررسی قرار گرفته است. در ادامه نیز عوامل موثر بر ثبت این داده‌ها در کنار ارائه چشم‌اندازی از تجارت جهانی مورد توجه قرار گرفته است.

۲. تحولات تجاری جهان

• افزایش ارزش تجارت جهانی در سه ماهه اول ۲۰۲۲ به رغم روند رشد کاهشی آن

ارزش تجارت جهانی در سه ماهه اول ۲۰۲۲ افزایش داشته است، اما روند رشد آن همچنان کاهشی بوده است. به طور کلی، ارزش تجارت جهانی در سه ماهه اول سال ۲۰۲۲ به رکورد حدود ۷٫۷ تریلیون دلار رسید که نسبت به سه ماهه اول ۲۰۲۱ حدود ۱ تریلیون دلار و نسبت به سه ماهه چهارم ۲۰۲۱ حدود ۲۵۰ میلیون دلار افزایش داشته است. تجارت کالا و خدمات هر دو در سه ماهه اول ۲۰۲۲ رشد داشته‌اند. تجارت کالا به حدود ۶٫۱ تریلیون دلار آمریکا رسید (افزایشی حدود ۲۵ درصد نسبت به سه ماهه اول ۲۰۲۱ و افزایش حدود ۳٫۶ درصدی نسبت به سه ماهه چهارم ۲۰۲۱). تجارت خدمات نیز در مجموع حدود ۱٫۶ تریلیون دلار آمریکا بوده است (افزایشی حدود ۲۲ درصد نسبت به سه ماهه اول ۲۰۲۱ و افزایش حدود ۱٫۷ درصدی نسبت به سه ماهه چهارم ۲۰۲۱). انتظار می‌رود روند رشد تجارت همچنان مثبت باقی بماند اما در طول سه ماهه دوم ۲۰۲۲ به کندی ادامه پیدا کرده باشد.

(UNCTAD, 2022)

نمودار ۱: روند بهبود تجارت جهانی در سال ۲۰۲۱ و ابتدای ۲۰۲۲

• واگرایی میان ارزش و حجم تجارت در سه ماهه اول ۲۰۲۲ به دلیل افزایش قیمت کالاها و تورم جهانی

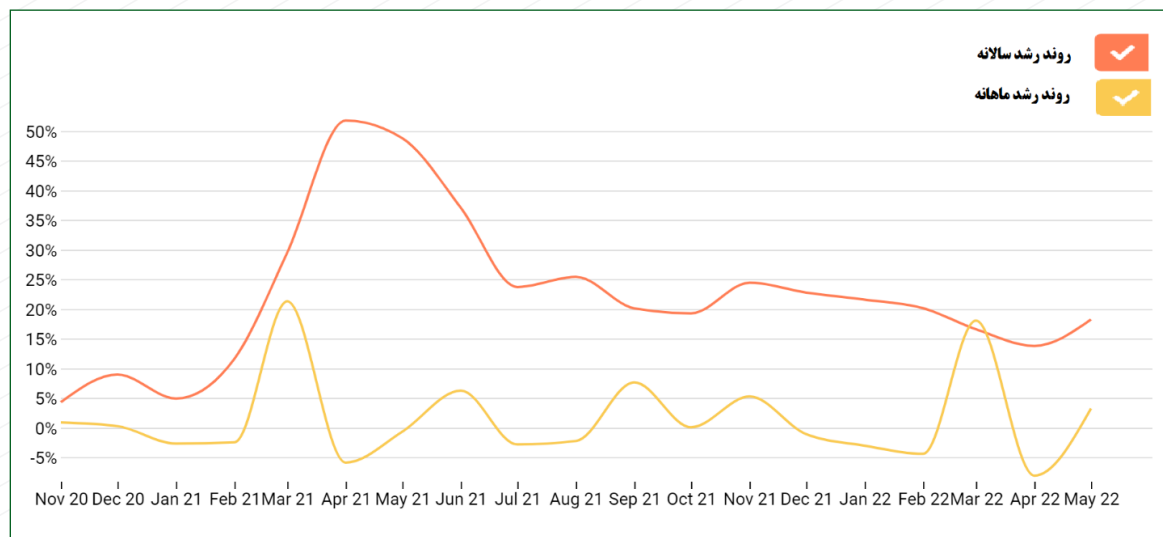
در سه ماهه اول ۲۰۲۲ ارزش تجارت حدود ۳۰ درصد بیشتر از سطوح قبل از همه‌گیری سال ۲۰۱۹ بوده است. در مقابل، حجم تجارت به میزان بسیار کمتری (حدود ۶ درصد) افزایش یافت؛ واگرایی بین ارزش و حجم تجارت عمدتاً به دلیل افزایش قیمت کالاها به ویژه محصولات مرتبط با انرژی و تورم جهانی بوده است (UNCTAD, 2022).

• روند رشد ماهانه تجارت جهانی و تولید صنعتی در آوریل و می ۲۰۲۲

در آوریل ۲۰۲۲، حجم تجارت جهانی، ۰٫۵ درصد رشد ماهانه را ثبت کرده است؛ شتاب تجارت جهانی در این ماه منفی ۰٫۳ درصد بوده است. تولید صنعتی جهان در آوریل، ۲٫۷ درصد کاهش ماهانه را ثبت کرده است؛ شتاب تولید صنعتی جهان نیز یک درصد بوده است (CPB, 2022). تجارت جهانی در ماه می ۲۰۲۲ نیز نسبت به آوریل ۲٫۵ درصد افزایش یافته است (CPB, World Trade Monitor May 2022).

• روند رشد ماهانه و سالانه صادرات جهانی

صادرات جهانی در ماه می ۲۰۲۲ در مقایسه با می ۲۰۲۱، ۱۸ درصد رشد و نسبت به آوریل ۲۰۲۲، ۳٫۳ درصد رشد داشته است.

(ITC, 2022)

۳-۱. تجارت کالا و خدمات کشورها در می ۲۰۲۲

طبق ارزیابی سازمان تجارت جهانی از روند تجارت کالایی کشورها در می ۲۰۲۲، به استثنای رشد منفی در صادرات ژاپن (منفی ۳ درصد)، صادرات سایر کشورهای تعیین کننده تجارت جهانی، به افزایش خود ادامه داده است. رشد واردات نیز در می ۲۰۲۲ افزایش داشته است و همه این کشورها، رشد مثبت سالانه را به ثبت

رسانده‌اند. در حوزه تجارت خدمات نیز بریتانیا و ژاپن به ترتیب رشد منفی ۵ و ۴ درصد در صادرات و رشد منفی ۴ و ۱۰ درصد را در واردات ثبت کرده‌اند.

جدول ۱: روند رشد ماهانه تجارت کالا و خدمات کشورها در می ۲۰۲۲ (میلیارد دلار)

خدمات				کالا				کشور / منطقه
واردات		صادرات		واردات		صادرات		
درصد	ارزش	درصد	ارزش	درصد	ارزش	درصد	ارزش	
۹	۳۵	۲۶	۳۲	۴	۲۲۹	۱۷	۳۰۸	چین
۹	۸۹	۱۲	۱۰۶	۳۶	۲۷۱	۱۲	۲۳۴	اتحادیه اروپا
۳۴	۵۵	۱۶	۷۳	۲۵	۲۹۷	۲۲	۱۷۸	آمریکا
-۱۰	۱۶	-۴	۱۵	۲۶	۷۵	-۲	۵۶	ژاپن
-۴	۱۹	-۵	۳۴	۱۹	۶۷	۱۹	۴۵	بریتانیا
۹	۱۱	۱۷	۱۱	۳۲	۶۳	۲۱	۶۲	کره جنوبی

(WTO, 2022)

۲-۲. روند تجارت منطقه‌ای در فصل اول ۲۰۲۲

• عملکرد مطلوب کشورها در تجارت جنوب - جنوب خارج از شرق آسیا در فصل اول ۲۰۲۲

در سه ماهه اول ۲۰۲۲، تجارت کالا به شکل قابل توجهی بالاتر از سطوح ثبت شده سال ۲۰۲۱ در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته می‌باشد. صادرات کالا از کشورهای در حال توسعه در سه ماهه اول ۲۰۲۲ حدود ۲۵ درصد بیشتر از سه ماهه اول ۲۰۲۱ بوده است. این رقم برای کشورهای توسعه یافته حدود ۱۴ درصد است. تجارت بین کشورهای در حال توسعه (جنوب-جنوب) در سه ماهه اول ۲۰۲۲ حدود ۲۳ درصد بیشتر از مدت مشابه سال قبل و حدود ۴۲ درصد بیشتر از سطوح قبل از همه‌گیری می‌باشد. تجارت جنوب و جنوب خارج از شرق آسیا در سال گذشته قوی‌تر شد و اکنون به سطوح مشابهی از تجارت اقتصادهای شرق آسیا دست یافته است.

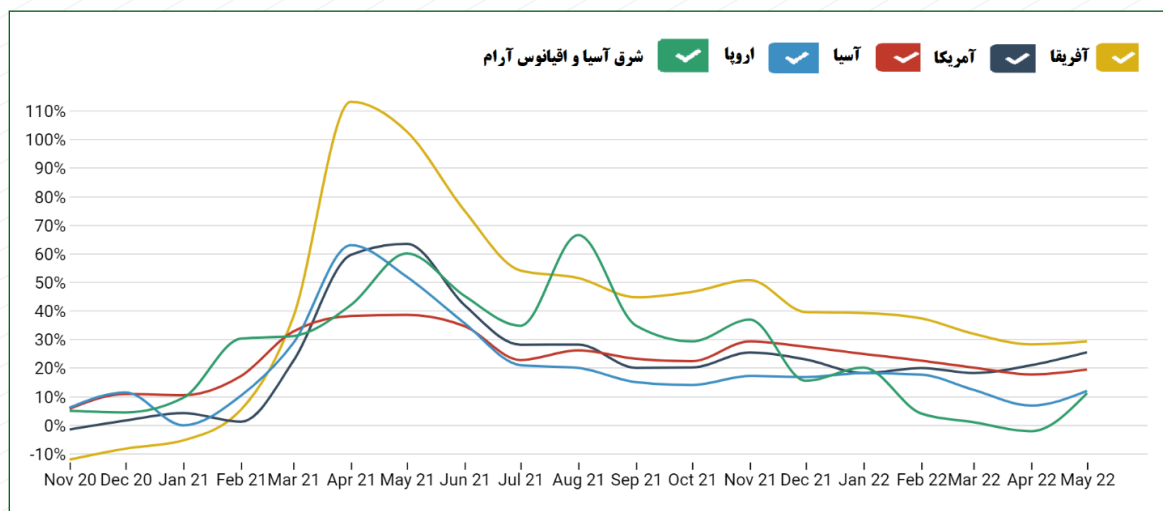
جدول ۵: تجارت کشورهای در حال توسعه در سه ماهه چهارم ۲۰۲۱ نسبت به مدت مشابه در سال ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱ (درصد رشد)

سه ماهه اول ۲۰۲۲ نسبت به مدت مشابه سال ۲۰۱۹		سه ماهه اول ۲۰۲۲ نسبت به مدت مشابه سال ۲۰۲۱		
صادرات	واردات	صادرات	واردات	
۲۰	۲۷	۱۴	۲۰	کشورهای توسعه یافته
۴۱	۳۳	۲۵	۱۷	کشورهای در حال توسعه
۴۲		۲۳		تجارت جنوب- جنوب
۳۹	۳۲	۴۰	۲۳	کشورهای در حال توسعه (بدون کشورهای شرق آسیا)
۴۴		۴۴		تجارت جنوب- جنوب (بدون کشورهای شرق آسیا)

(UNCTAD, 2022)

• شتاب کمتر رشد تجارت در مناطق شرق آسیا و اقیانوس آرام

نرخ رشد تجارت در سه ماهه اول ۲۰۲۲ در تمام مناطق جغرافیایی قوی باقی ماند، اگرچه در مناطق شرق آسیا و اقیانوس آرام تا حدودی کمتر بود. رشد صادرات به طور کلی در مناطق صادرکننده کالا به دلیل افزایش قیمت کالاها قوی تر بوده است (UNCTAD, ۲۰۲۲).

(ITC, 2022)

نمودار ۲: روند رشد سالانه صادرات مناطق جهان

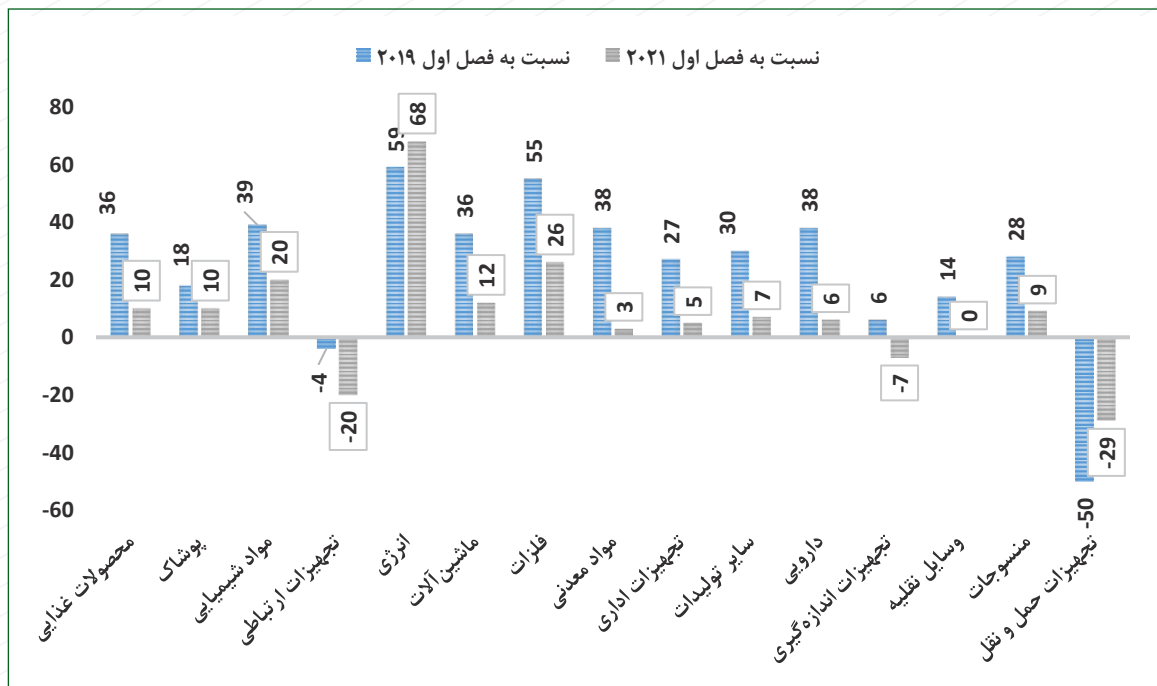
صادرات جهانی در ماه می ۲۰۲۲ در مقایسه با ماه مه ۲۰۲۱، ۱۸ درصد رشد کرد. عملکرد صادرات سال به سال در آفریقا، جایی که صادرات ۲۹ درصد رشد داشت، قوی ترین و در اقیانوس آرام، جایی که صادرات ۱۱ درصد رشد کرد، ضعیف ترین بود.

۲-۳. روند تجارت جهانی در سطوح بخشی در سه ماهه اول ۲۰۲۲

• افزایش قابل توجه در ارزش تجارت همه بخش‌های اقتصادی در فصل اول ۲۰۲۱

بیشتر بخش‌های اقتصادی در سه ماهه اول ۲۰۲۲ افزایش قابل توجهی را در ارزش تجارت خود نسبت به سال گذشته ثبت کرده‌اند. قیمت‌های بالای سوخت منجر به افزایش شدید ارزش تجارت در بخش انرژی شده است. رشد تجارت برای فلزات و مواد شیمیایی نیز بالاتر از حد متوسط بوده است. در مقابل، تجارت در بخش حمل و نقل همچنان با چالش مواجه است. تجارت تجهیزات ارتباطی نیز پایین‌تر از سطح سال‌های ۲۰۲۱ و ۲۰۱۹ باقی مانده است. در نهایت، کمبود جهانی نیمه‌رساناها و اختلالات لجستیکی همچنان بر تجارت وسایل نقلیه جاده‌ای و تجهیزات اندازه‌گیری اثر منفی داشته است (UNCTAD, 2022).

(UNCTAD, 2022)

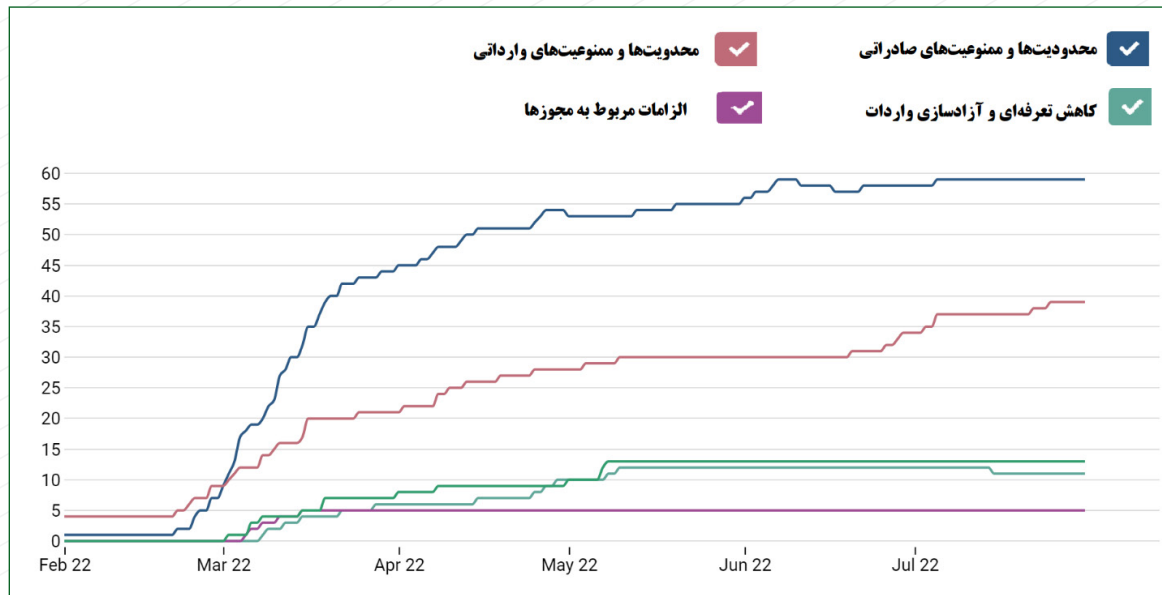
نمودار ۳: رشد بخشی تجارت در سه ماهه اول ۲۰۲۲ نسبت به مدت مشابه ۲۰۱۹ و ۲۰۲۱ (درصد)

۳. اثرات بحران اوکراین بر تجارت جهانی

دولت‌ها در پاسخ به حمله روسیه به اوکراین، اقدامات تجاری موقتی را به عنوان بخشی از تحریم‌های اقتصادی و بسته‌های ضدتحریمی اعمال کرده‌اند. بی‌ثباتی در منطقه نیز تعدادی از کشورها را به اعمال محدودیت‌های صادراتی بر محصولات حیاتی مانند مواد غذایی و کود سوق داده است. تا پایان جولای ۲۰۲۲، اقدام تجاری موقت فعال مربوط به جنگ در اوکراین اعمال شده است. از این مجموع ۴۷ درصد محدودیت یا ممنوعیت صادراتی و ۳۱ درصد محدودیت یا ممنوعیت وارداتی بوده است.

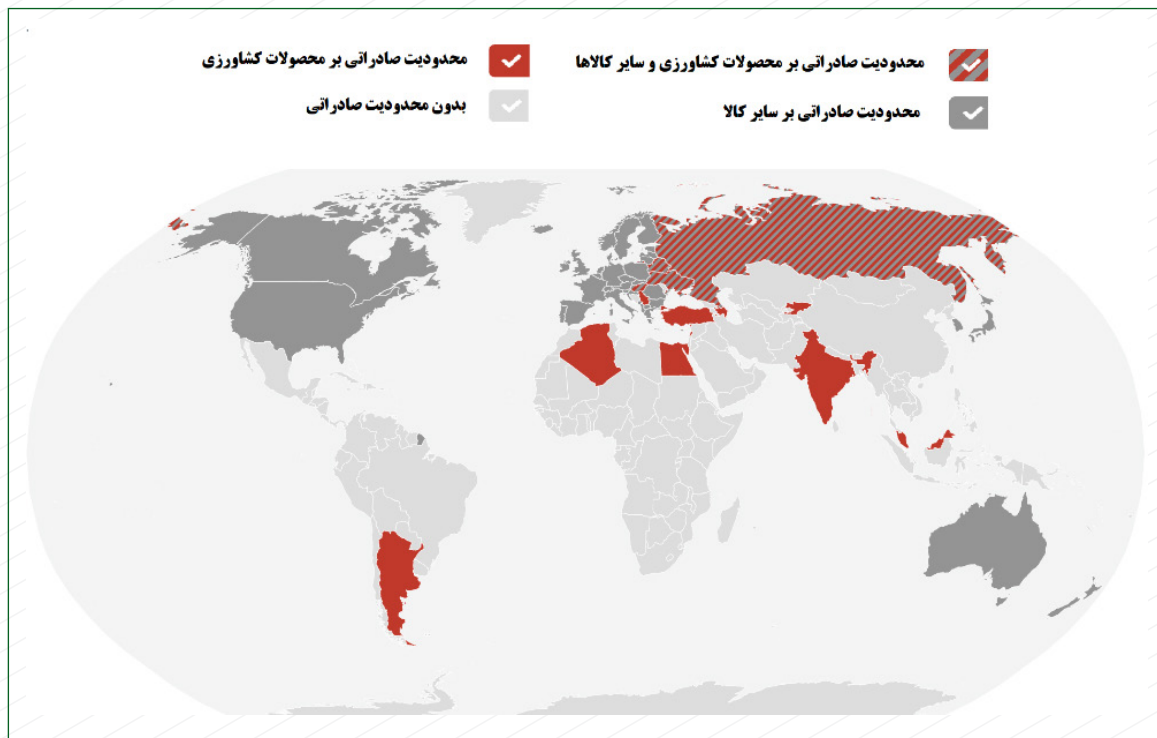
(ITC, 2022)

نمودار ۴: اقدامات تجاری موقت مرتبط با جنگ اوکراین

• اعمال سه نوع محدودیت صادراتی در پی جنگ اوکراین

محدودیت‌های صادراتی اعمال شده از فوریه ۲۰۲۲ به سه دسته اصلی تقسیم می‌شوند: (۱) محدودیت‌های صادراتی به روسیه، بلاروس و اوکراین؛ (۲) محدودیت‌های متقابل اتخاذ شده توسط روسیه برای صادرات به کشورهای تحریم‌کننده؛ و (۳) محدودیت در صادرات محصولات خاص که توسط کشورها برای محافظت از بازارهای داخلی خود در برابر افزایش قیمت‌ها یا کمبودهای ناشی از جنگ اتخاذ می‌شود.

(ITC, 2022)

شکل ۱: محدودیت‌های صادراتی متأثر از جنگ اوکراین در کشورهای مختلف

کشورهایی که صادرات به فدراسیون روسیه و بلاروس را محدود می‌کنند عبارتند از استرالیا، کانادا، اتحادیه اروپا، ژاپن، جمهوری کره، نیوزیلند، سنگاپور، بریتانیا و ایالات متحده. برخی از اقدامات تصویب شده توسط اتحادیه اروپا و ایالات متحده نیز صادرات به مناطق خاصی از اوکراین را ممنوع می‌کند؛ یکی از اقداماتی که توسط سوئیس و لیختن اشتاین اتخاذ شده است، ممنوعیت صادرات کالاهای نظامی به اوکراین می‌باشد. عمده محدودیت‌های صادراتی که روسیه و بلاروس را هدف قرار می‌دهند، بدون تمرکز بر محصولات غذایی، صادرات کالاهای نظامی، و یا کالاهای دو منظوره که می‌توانند برای مقاصد غیرنظامی و نظامی استفاده شوند را ممنوع کرده است. کالاهای محدود شده نیز شامل رایانه‌ها، نیمه هادی‌ها، چاپگرهای سه بعدی، تجهیزات ارتباطی، کالاهای و فناوری هوافضا، نوبری دریایی و فناوری رادیویی، ماشین آلات، آلومینیوم، سوخت جت، محصولات سوختی، افزودنی‌های سوخت، کالاهای مرتبط با صنعت نفت، اسکانس، کالاهای مورد استفاده ارتش، کالاهای لوکس، اتومبیل، مشروب و محصولات تنباکو می‌شود.

در واکنش به این تحریم‌ها، فدراسیون روسیه صادرات به کشورهای خاصی را ممنوع کرده است؛ به عنوان مثال، فدراسیون روسیه صادرات محصولات مخابراتی، پزشکی، وسایل نقلیه، کشاورزی، برق و جنگلداری (از جمله چوب) را به چهل و هشت کشور از جمله اتحادیه اروپا و ایالات متحده ممنوع کرد. گازپروم همچنین صادرات گاز طبیعی به لهستان و بلغارستان را متوقف کرد.

کشورهایی که صادرات را به همه کشورها محدود می‌کنند نیز عبارتند از الجزایر، آرژانتین، آذربایجان، بلاروس، مصر، مجارستان، هند، قرقیزستان، لبنان، مالزی، فدراسیون روسیه، صربستان، ترکیه و اوکراین. اکثر این محدودیت‌های صادراتی، صادرات مواد غذایی حیاتی مانند غلات، آرد، روغن و دانه‌های روغنی، شکر، نمک، ماکارونی، برنج، سویا، ذرت، حبوبات، گوشت و تخم مرغ را ممنوع می‌کند. اقلام غیر خوراکی مشمول محدودیت‌های صادراتی شامل خوراک دام، اکسیژن و اقلام صنعتی (شامل کالاهای و ماشین‌آلات پزشکی) می‌شود. اوکراین همچنین صادرات کود و گاز طبیعی (علاوه بر برخی مواد غذایی) را نیز ممنوع کرده است. بین مه ۲۰۲۱ و مه ۲۰۲۲، ارزش صادرات نفت خام از روسیه ۵۳ درصد افزایش یافته است. میانگین قیمت نفت خام در مدت مشابه ۶۶ درصد افزایش یافته است که نشان می‌دهد حجم صادرات نفت خام از روسیه در روند سالانه کاهش یافته است. بین مارس ۲۰۲۲ تا مه ۲۰۲۲، ایالات متحده، استرالیا و کانادا واردات نفت خام از روسیه را ممنوع کردند و اتحادیه اروپا، بریتانیا و ژاپن اعلام کردند که واردات نفت خام از روسیه متوقف خواهد شد. در این بازه زمانی، سهم صادرات نفت خام از روسیه به کشورهایی که اقدامات محدودکننده را اعلام کرده بودند، ۳۵ درصد کاهش یافت و صادرات به ایالات متحده، اسپانیا و لیتوانی به صفر رسید. در این دوره همچنین، سهم صادرات نفت خام روسیه به چین و هند که اقدامات محدودکننده‌ای ندارند، به ترتیب ۲۰ و ۱۶ درصد افزایش یافته است؛ ارزش صادراتی چین نیز ۳٫۲ میلیارد دلار (۱۲۴ درصد نسبت به سال قبل) و ارزش صادراتی هند ۱٫۷ میلیارد (۷۸۳ درصد نسبت به سال قبل) افزایش یافته است.

بین مه ۲۰۲۱ و مه ۲۰۲۲، صادرات کودهای معدنی یا شیمیایی پتاسیم بلاروس ۹ درصد از نظر ارزش افزایش یافته است. قیمت کلرید پتاسیم ۱۷۸ درصد افزایش را ثبت کرده است که نشان می‌دهد صادرات کود از بلاروس از نظر حجم در این بازه زمانی کاهش داشته است. در اکتبر ۲۰۲۱، ایالات متحده بزرگترین واردکننده کودهای بلاروس شد، اما از مارس ۲۰۲۲، ایالات متحده هیچ‌گونه کود از بلاروس وارد نکرده است. تحریم‌های ایالات متحده علیه بانک‌های روسیه و بلاروس که در فوریه ۲۰۲۲ به اجرا درآمد، یک پنجم بخش مالی بلاروس را هدف قرار داد. بین مه ۲۰۲۱ و مه ۲۰۲۲، سهم صادرات کود بلاروس به کشورهای بدون اقدامات محدودکننده از ۹۷ درصد به ۱۰۰ درصد افزایش یافته است (ITC, ۲۰۲۲).

۴. چشم انداز تجارت جهانی

روند مثبت تجارت بین‌المللی ممکن است به زودی به پایان برسد. افزایش نرخ‌های بهره و کاهش بسته‌های محرک اقتصادی احتمالاً تأثیر منفی بر حجم تجارت برای مابقی سال ۲۰۲۲ خواهد داشت. نوسانات در قیمت کالاهای و عوامل ژئوپلیتیکی نیز همچنان تحولات تجارت را نامطمئن خواهند کرد. به طور کلی، تحول تجارت جهانی برای ادامه سال ۲۰۲۲ به احتمال زیاد تحت تأثیر عوامل ذیل قرار خواهد گرفت:

• تاثیر بحران اوکراین بر تجارت

درگیری در اوکراین فشار رو به رشدی را بر قیمت‌های بین‌المللی انرژی و کالاهای اولیه وارد می‌کند. در کوتاه مدت، به دلیل تقاضای جهانی برای محصولات غذایی و انرژی، افزایش قیمت مواد غذایی و انرژی به احتمال زیاد منجر به ارزش تجارت بالاتر و حجم تجارت کمتر خواهد شد.

• رشد اقتصادی کمتر از حد انتظار

پیش‌بینی‌های رشد اقتصادی برای سال ۲۰۲۲ به دلیل افزایش نرخ‌های بهره، فشارهای تورمی در بسیاری از اقتصادها و سرریزهای منفی اقتصاد جهانی ناشی از درگیری در اوکراین به سمت پایین بازنگری می‌شوند. این احتمال وجود دارد که تجارت جهانی این روندهای کلان اقتصادی را با کاهش رشد تجارت منعکس کند.

• قراردادهای تجاری و روندهای منطقه‌ای شدن

توافق‌نامه‌های تجاری که اخیراً لازم‌الاجرا شده‌اند (مانند مشارکت اقتصادی جامع منطقه‌ای و منطقه آزاد تجاری قاره آفریقا) فرصت و امکانات بیشتری را برای تجارت درون منطقه‌ای فراهم خواهند کرد. از سوی دیگر، اثرات منفی افزایش هزینه‌های حمل و نقل، اختلالات لجستیکی و اصطکاک‌های ژئوپلیتیکی، زمینه‌های تجارت بین منطقه‌ای را تشدید می‌کند.

• چالش‌های مداوم برای زنجیره‌های تامین جهانی

ریسک‌ها و عدم قطعیت‌ها برای عملیات زنجیره تامین جهانی همچنان بالا خواهد بود. اقدامات مربوط به کنترل همه‌گیری در برخی کشورها ممکن است ایجاد اختلال در عرضه را تشدید کند و عدم قطعیت‌های اقتصاد جهانی، سرمایه‌گذاری‌ها در طول سال ۲۰۲۲ را پرمخاطره‌تر نماید. علاوه بر این، روندهای بلندمدت برای کوتاه کردن زنجیره‌های تامین و تنوع بخشیدن به تامین‌کنندگان، بر تجارت بین‌الملل در سال ۲۰۲۲ اثر خواهد داشت.

• افزایش نگرانی‌ها برای پایداری بدهی

با توجه به سطوح بی‌سابقه بدهی جهانی، نگرانی‌ها در مورد پایداری بدهی احتمالاً در سه ماهه آینده به دلیل افزایش فشارهای تورمی و افزایش نرخ بهره، تشدید خواهد شد. انتظار می‌رود که سخت‌تر شدن مداوم شرایط مالی، فشار را بر دولت‌های دارای بدهی بالا افزایش دهد، آسیب‌پذیری‌ها را تشدید کند و بر سرمایه‌گذاری‌ها و جریان‌های تجارت بین‌المللی تأثیر منفی بگذارد.

• گذار به سمت اقتصاد جهانی سبزتر

انتظار می‌رود الگوهای تجاری منعکس‌کننده افزایش تقاضای جهانی برای محصولاتی باشد که از نظر زیست‌محیطی پایدار هستند؛ اگرچه انتظار می‌رود که عواقب این روند در میان مدت و بلندمدت بر تجارت اثر

خواهد گذاشت، اما ممکن است برخی از این اثرات در سال ۲۰۲۲ تحقق یابد. این مسئله تا حد زیادی به اجرای سیاست‌های دولت در تنظیم تجارت محصولات مرتبط با کربن بستگی دارد. قیمت‌های دائمی بالای انرژی ممکن است منجر به افزایش کلی تقاضا و تجارت محصولات مورد نیاز برای حمایت از جایگزین‌های انرژی سبزتر شود (UNCTAD, 2022).

۵. تحولات تجاری ایران

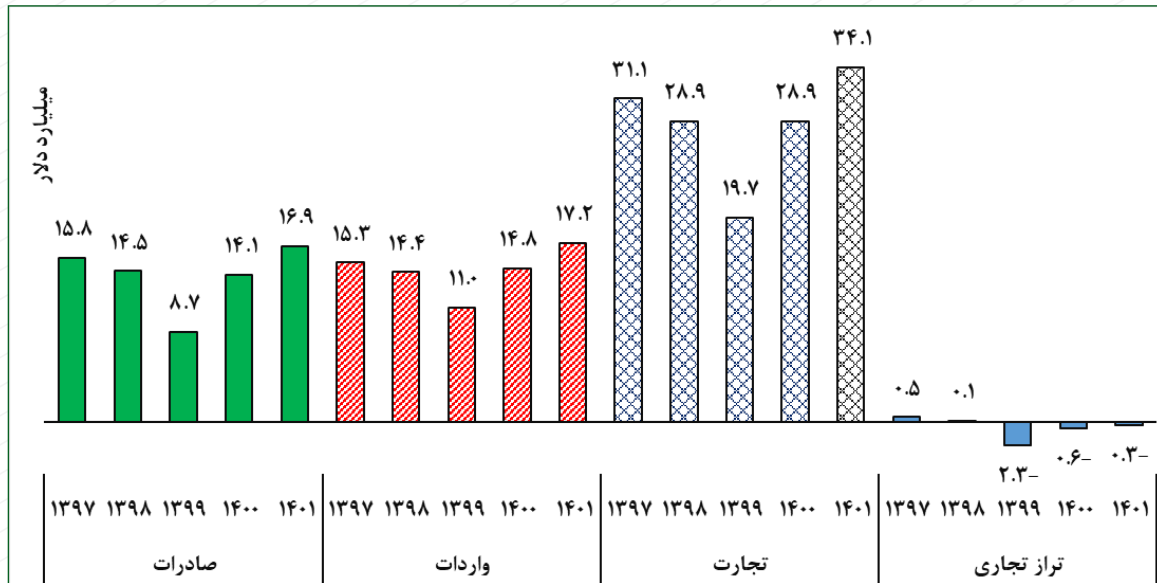
• بازیابی تجارت کشور با سنگینی کفه ترازو به سمت واردات و کاهش کسری تراز تجاری

ارزش تجارت کالایی کشور به ۳۴٫۱ میلیارد دلار در چهار ماه اول سال ۱۴۰۱ رسیده است که نسبت به مدت مشابه سال قبل (۲۸٫۹ میلیارد دلار) رشدی معادل ۱۸٫۲ درصد تجربه شده است. طبق نمودار زیر، در مقایسه با چهارماهه اول سال‌های قبل، افت تجارت در سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ (در اثر خروج آمریکا از برجام و تشدید تحریم‌ها از یک طرف و همچنین شیوع کرونا از اواخر سال ۱۳۹۸ از طرف دیگر) از چهار ماه نخست سال ۱۳۹۹ روند رو به رشدی داشته و در چهار ماهه اول سال ۱۴۰۱ در نهایت از رقم ۳۱٫۱ میلیارد دلار در مدت مشابه سال ۱۳۹۷ پیشی گرفت. اگرچه بدلیل توسعه فعالیت کسب و کارها پس از رفع محدودیت‌های ناشی از کرونا، افزایش قیمت جهانی نفت، فرآورده‌های نفتی، پتروشیمی و میعانات گازی، تجارت کشور در چهارماهه نخست ۱۴۰۱ نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۹۹ در حدود ۷۳٫۵ درصد و نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۹۸ حدود ۱۸٫۲ درصد رشد داشته است اما میزان رشد تجارت نسبت به سال ۱۳۹۷ تنها در حدود ۹٫۷ درصد بوده است.

روند رو به رشد تجارت در هر دو حوزه صادرات و واردات از سال ۱۴۰۰ آغاز و در سال ۱۴۰۱ به بالاترین میزان خود رسید؛ بطوری‌که در بررسی تجارت چهارماهه نخست ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۳۹۷، صادرات به میزان ۱٫۱ میلیارد دلار و واردات به میزان ۱٫۹ میلیارد دلار دارای رشد بوده است.

بررسی ارزش تجارت خارجی کشور در چهارماهه نخست سال ۱۴۰۱ نشان می‌دهد در حدود ۱۶٫۹ میلیارد دلار مربوط به صادرات و ۱۷٫۲ میلیارد دلار نیز مربوط به واردات بوده است. این ارقام نشان از کسری تراز تجاری کالایی به میزان ۰٫۳ میلیارد دلار دارد که البته در مقایسه با سال‌های قبل (کسری معادل ۰٫۶ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۰ و ۲٫۳ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۹ میلیارد دلار)، کسری اندکی کاهش یافته است.

ماخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۵: روند تغییر تجارت در چهارماهه نخست سال ۱۴۰۱ در مقایسه با چهار سال گذشته

جمع بندی

طبق بررسی‌های انجام شده، در سه ماهه اول ۲۰۲۲ ارزش تجارت جهانی حدود ۳۰ درصد بیشتر از سطوح قبل از همه‌گیری در سال ۲۰۱۹ بوده است. در مقابل، حجم تجارت به میزان بسیار کمتری (حدود ۶ درصد) افزایش یافت؛ واگرایی بین ارزش و حجم تجارت عمدتاً به دلیل افزایش قیمت کالاها به ویژه محصولات مرتبط با انرژی و تورم جهانی بوده است؛ این الگو را می‌توان در چشم‌انداز دیگری در ارتباط با تجارت خارجی ایران نیز مورد توجه قرار داد؛ در واقع با وجود روند رو به رشد و قابل توجهی که در تجارت کشور به واسطه رونق مجدد کسب و کارها، افزایش قیمت انرژی و رشد ارزش صادرات در حوزه انرژی در چهار ماهه سال جاری قابل مشاهده می‌باشد، رشد تجارت نسبت به سال ۱۳۹۷ همچنان اندک است.

منابع

- آمار تجارت خارجی کشور، گمرک جمهوری اسلامی ایران (<https://www.irica.gov.ir/>)
- CPB. (2022, June 24). World Trade Monitor April 2022. Retrieved from CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis: <https://www.cpb.nl/en/world-trade-monitor-april-2022>
- CPB. (2022, Aug 20). World Trade Monitor May 2022. Retrieved from CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis: <https://www.cpb.nl/en/world-trade-monitor-may-2022>
- ITC. (2022, Aug 22). ITC trade briefs. Retrieved from International Trade Center: <https://trade-briefs.intracen.org/2022/7#evolution-global-export-chart>
- Trade Map. (2022, Aug 5). Trade Map. Retrieved from International Trade Center: <https://www.trademap.org/Index.aspx>
- UNCTAD. (2022, February 17). Global Trade Update. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development. Retrieved July 7, 2022, from Global Trade Update: https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2022d2_en.pdf
- WTO. (2022). MONTHLY TRADE TRENDS: DECEMBER 2021 –JANUARY 2022. Geneva: World Trade Organization. Retrieved from World Trade Organization.: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/latest_mthly_trend.jpg

مؤسسه مطالعات پژوهش‌های بازرگانی

نام گروه:

گروه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی خارجی

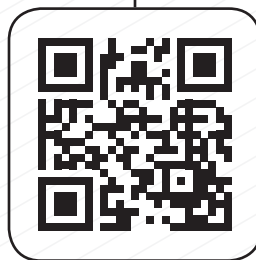
تهیه‌کنندگان:

دکتر فائزه مرادی حقیقی

دکتر حسن ثاقب

تاریخ انتشار:

مهرماه ۱۴۰۱

www.itsr.ir